

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЖЕВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. М. Т. КАЛАШНИКОВА
НАУЧНОЕ СООБЩЕСТВО “ПИСЬМЕННОЕ НАСЛЕДИЕ”
DIGITAL MEDIEVALIST SCHOLARLY COMMUNITY
ФОНДАЦИЯ „УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ“

**Писменото наследство
и информационните технологии**

El’Manuscript–2014

Материали от V международна научна конференция
Варна, 15–20 септември 2014 г.

София · Ижевск
2014

Сборникът е издаден с финансовата подкрепа на Министерството на образованието и науката на Република България по процедура за подкрепа на международни научни форуми.

Отговорни редактори: проф. дфн В. А. Баранов
 доц. д-р В. Желязкова
 д-р А. М. Лаврентъев

Редактори: Нели Ганчева, Веселка Желязкова (български текст)
 О. В. Зуга, В. А. Баранов (руски текст)
 Кевин Хокинс (Kevin Hawkins) (английски текст)

Писменото наследство и информационните технологии [Текст] : материали от V международна науч. конф. (Варна, 15–20 септември 2014 г.) / отг. ред. В. А. Баранов, В. Желязкова, А. М. Лаврентъев. — София ; Ижевск, 2014. — 448 с.

Сборникът съдържа материали от конференция, посветена на разработването и създаването на съвременни средства за съхраняване, описване, обработка, анализ и публикуване на ръкописни и старопечатни книжовни паметници и исторически извори, а също и на въпросите за подготвянето на електронни ресурси в областта на хуманитаристиката и тяхното използване в научните изследвания и преподаването.

© Кирило-Методиевски научен център — БАН, 2014
© Ижевский государственный технический университет
им. М. Т. Калашникова, 2014
© Авторски колектив, 2014
© Лилия Тошкова — графичен дизайн на корицата, 2014

ISBN 978–954–9787–25–2

Миналото несвършено деятелно причастие — един специален способ за изразяване на евиденциалност в българския език: диахронен план

Сенем Конедарева

Евиденциалност, имперфектно причастие, диахрония, MS Office Word, визуализация

The Past Imperfect Participle as a Special Device for Expressing Evidentiality: The Diachronic Aspect

Senem Konedareva

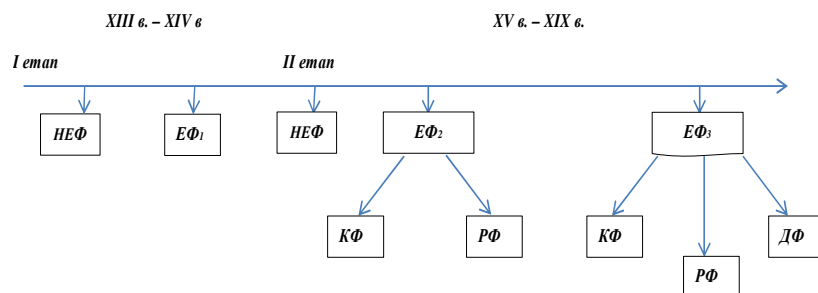
This paper deals with the past imperfect participle as a special device for expressing evidentiality in Bulgarian. The formal structure of the participle and its diachronic development are explained. The past participle is presented in parallel with other device for expressing evidentiality—the aorist participle—and their structural and genetic connections are presented diachronically. I argue that this element for expressing evidentiality is unique not only to Slavic languages but also to the languages in the Balkan Sprachbund, and I show how these processes might be presented schematically and visually using Microsoft Office. Some conclusions are derived from the presented data.

Миналото несвършено деятелно причастие (МНДП) е един специален елемент в българския език, който възниква на най-късен етап от развитието на езика във връзка с явлението *преизказност* ‘*евиденциалност*’. Неговата основна функция е да разграничи ренаративния аорист от ренаративния имперфект (а по-късно и от ренаративното сегашно време, с тенденция за появата му и в ренаративния футурум), а също така и да означи конклузивния имперфект в рамките на евиденциалната система.

Изследователите на явлението [Л. Андрейчин, Е. Дьомина, К. Мирчев, Г. Герджиков] са единодушни, че развитието на категорията се извършва неравномерно в диахронен план и в ареално отношение в различните части на езиковото ни землище, за което свидетелстват множество ръкописи¹. Например в говора на банатските българи — преселници от селищата на средна и западна Северна България, които били отделени от територията на България в края на XVII в., тази категория не се открива в ръкописите, отразили техния говор в началото на XVIII в., което значи, че в този период в тази част на българската езикова територия категорията все още не се е развила.

¹ Вж. изследванията на Е. Дьомина [1959, 1973]; К. Мирчев [1963] и Г. Герджиков [1984].

В диахронен план категорията *евиденциалност* се развива на два етапа, което може да се представи графично, показано във Фиг. 1. Началото на тези процеси се отнася към среднобългарския период (XIII–XIV в.), когато в значението на резултативния перфект започва да се влага и друго значение, предаване на не-свидетелска информация. Г. Герджиков отнася началото на тези процеси, свързани с появата на категорията, към по-ранен етап — края на XII в. и началото на XIII в., като анализира писмените паметници, отразили езика на седмоградските българи и банатските българи, изследвани от Л. Милетич [Герджиков 1983: 127–137].

Фиг. 1. Хронологично развитие на категорията евиденциалност

I-ви етап от развитието на категорията се изразява със следните форми:

НЕФ — ‘*неевиденциални форми*’ — формите на идникатива, чрез които говорещият предава информацията като придобита пряко, включително и от позицията на свидетел, или като собствена информация, без да се конкретизира начинът на получаването ѝ.

ЕФ₁ — ‘*евиденциални форми*’ — изразяват предаване на опосредствана информация (несвидетелска) и информация, основана на умозаключение или предположение, само в плана на миналото. На този етап от развитието на категорията опосредстваният евиденциал все още не различава формално значенията на ренатива и конклузива.

Табличното оформяне при представянето на първия етап от развитието на системата позволява визуализирането на идеите на автора за хронологичното развитие на процесите в езика (таб. 1).

Според изследователите българисти [Л. Андрейчин, Е. И. Дьомина, Хр. Първев, Вл. Георгиев, Г. Герджиков, П. Пашов, Ив. Куцаров, Р. Ницолова, Л. Илиева] новите черти в един език имат два механизма на възникване:

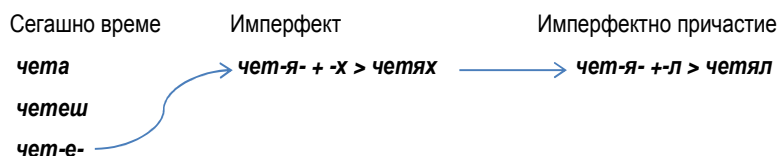
1. влияние от страна на други езици (езикови контакти, езикова интерференция);

2. вътрешноезиков развой, който е свързан с преустройството на езиковата структура.

Таб. 1. Състояние на евиденциалната система в I-ви етап от диахронното ѝ развитие (XIII–XIV в.)

<i>В</i>	<i>Неевиденциални форми (индикатив) НЕФ</i>	<i>Евиденциални форми (опосредствана информация) ЕФ₁</i>
<i>А</i>	Бъра	бъралъ ю(стъ)
<i>И</i>	Берѣше	бъралъ ю(стъ)
<i>П</i>	бъралъ ю(стъ)	быль ю(стъ) бъралъ
<i>Пл.</i>	бѣше бъралъ	быль ю(стъ) бъралъ
<i>БвМ</i>	хтѣше бѣра(т)(и)	хтѣль ю(стъ) бѣра(т)(и)
<i>БпрвМ</i>	хтѣше бы(т)(и) бъралъ	хтѣль ю(стъ) бѣра(т)(и) бъралъ

В тази връзка структурно имперфектното причастие се свързва със сегашното деятелно причастие, тъй като те се образуват от глаголна основа, образувана от общ корен и незначителни различия при тематичните суфикси, което може да се визуализира така:

Фиг. 2. Образуване на имперфектното причастие от презентната глаголна основа

Генетично миналото несвършено деятелно причастие се свързва с миналото свършено деятелно причастие, тъй като и двете възникват в живата народна реч по аналогичен начин — миналото несвършено деятелно причастие се образува по начин, който следва механизма на образуване на аористното причастие. В начина на конструирането на формите за аористното и имперфектното причастие се открива паралел, тъй като те се образуват със същия деривационен суфикс *-л*, но с различия при флексите, образуващи глаголните им основи, главно при глаголи от I-во и II-ро спрежение (при немалка част от глаголи от II спрежение диахронично има изравняване на имперфектната и аористната основа, което води и до съвпадение на производните им форми, така че днес тези форми са идентични), а при глаголите от III-то спрежение основите съвпадат.

К. Мирчев твърди, че от диахронна гледна точка все още не е напълно установен произходът на имперфектната основа. Той се позовава на големия брой глаголи, при които имперфектната основа съвпада с инфинитивната, т.е. днешната аористна, и прави извода, че двете основи са не само структурно, но и генетично свързани. По-нататък в анализа за връзката между аористните и имперфектните форми Мирчев изтъква, че поради създалата се опасност от пълното смесване на окончанията на двете времена и установяването на пълна омонимия във формите на аориста и имперфекта, трябва да се търси основанието за разволя на имперфектните форми и началото на тяхното образуване от сегашната основа, а не от инфинитивната. Този процес се наблюдава именно при такива глаголи, засегнати от процеса на контракция на окончанията, при които е съществувала опасност от уеднаквяване на формите за аорист и имперфект [Мирчев 1963: 214–215].

Целта на настоящата работа е да посочи развитието на новите черти в един език в диахронен план (по-конкретно развитието на имперфектното причастие във връзка с появата на явлението евиденциалност) и как новите компютърни технологии могат да се прилагат за визуализация при анализа на диахронното развитие на специфичните явления на езика.

Литература

- Андрейчин 1944 — *Андрейчин, Л.* Основна българска граматика. С., 1944.
- Андрейчин 1976 — *Андрейчин, Л.* Начини на изказване // Пашов, П., Р. Ницолова. Помагало по българска морфология. Глагол. С., 1976, с. 336–347.
- Герджиков 1982 — *Герджиков, Г.* Тъй нареченото преизказване и въпросът за модалните категории, които глаголят може да притежава // Съпоставително езиковедие, 1982, № 4, с. 21–38.
- Герджиков 1984 — *Герджиков, Г.* Преизказване на глаголното действие в българския език. С., 1984.
- Демина 1959 — *Демина, Е. И.* Пересказывательные формы в современном болгарском литературном языке // Вопросы грамматики болгарского литературного языка. Москва, 1959, с. 313–378.
- Демина 1973 — *Демина, Е. И.* К вопросу о генезисе модальных категорий болгарского индикатива // Симпозиум по граматических типологии современных балканских языков. Москва, 1973, с. 13–17.
- Иванов 1894 — *Иванов, М.* За спрежението в новобългарския език // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Кн. X. С., 1894, с. 362.
- Куцаров 1984 — *Куцаров, Ив.* Преизказването в българския език. С., 1984.
- Мирчев 1963 — *Мирчев, К.* Историческа граматика на българския език. С., 1963.